

VERBALNA AGRESIJA DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Poljak, Mihaela

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:776256>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ

ZAVRŠNI RAD
VERBALNA AGRESIJA DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

MIHAELA POLJAK

Split, srpanj 2023.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ

Verbalna agresija djece rane i predškolske dobi

ZAVRŠNI RAD

Studentica: Mihaela Poljak Mentorica: Prof. dr. sc. Sonja Kovačević

Split, srpanj 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Razvoj govora	3
2.1. Prva faza (od rođenja do 8. tjedna)	3
2.2. Druga faza (od 8. do 20. tjedna)	3
2.3. Treća faza (od 16-20 do 30. tjedna)	3
2.4. Četvrta faza (od 20-25. do 50. tjedna)	4
2.5. Razvoj govora od prve do šeste godine	4
3. Jezik, govor i komunikacija	5
3.1. Verbalna i neverbalna komunikacija	5
3.1.1. Verbalna komunikacija	6
3.1.2. Neverbalna komunikacija	6
4.1. Razvoj agresivnosti kod djece	10
4.1.1. Dojenačka dob i dob puzanja	10
4.1.2. Rano i srednje djetinjstvo	10
4.2. Podtipovi agresivnosti	11
4.2.1. Otvoreni i prikriveni	11
4.2.2. Reaktivna i proaktivna agresija	12
4.2.3. Relacijska agresivnost	12
4.2.4. Instrumentalna i neprijateljska agresivnost	12
5. Čimbenici rizika	13
5.1. Obiteljski i genski čimbenici	13
5.2. Socijalna kognicija	14
5.3. Socioekonomski status	15
5.4. Interpersonalni utjecaji	15
5.5. Čimbenici temperamenta	15

5.6. Masovni mediji	16
6. Verbalna agresija djece rane i predškolske dobi	17
7. Uloga obitelji i odgojitelja	18
8. Zaključak	20
9. Literatura	21
Sažetak	23
Ključne riječi: problematično ponašanje, posljedice, čimbenici	23
Summary	24

1. Uvod

Kako bi uopće moglo doći do verbalne agresije kod djece, kao što sam naziv rada glasi, djeca moraju proći četiri faze razvoja govora. Djetetove vokalne sposobnosti kreću od kričanja i plakanja, gugutanja, do izgovora suglasnika i samoglasnika pa sve do izgovorene prve riječi i razvoja rječnika. Razvojem rječnika dijete ostvaruje i uspostavlja direktnu komunikaciju s okolinom.

Kako bi komunikacija, jezik i govor bili komplementarni, niti jedan od tih sustava ne smije biti narušen kako ne bi utjecao na kvalitetu drugih. Cilj uspješne komunikacije je da obavijest bude prenesena, verbalno ili neverbalno. Razlika između verbalne i neverbalne komunikacije je ta što su za verbalnu komunikaciju potrebne riječi, a za neverbalnu su pokreti tijela, mimika lica, znakovi i slično. Verbalna komunikacija može biti zamijenjena neverbalnom jer je, na primjer, i sam uplašen pogled neke osobe znak da se komunikacija odvila između dvije osobe.

Agresija se najčešće karakterizira kao nanošenje štete drugima, namjerno ili nenamjerno te je probuđena nekim ciljem od strane agresora. Najčešća podjela agresije prema Bouillet i Uzelac (2007) je: psihološka, socijalna i fizička. Ovisno o stupnju razvoja djeteta, agresija se razvija s godinama, ali isto tako i opada. Dječja agresija najčešće se razvija u etapama. U najranijoj dobi djeca nisu agresivna već imaju ispade bijesa. Djeca do treće godine uglavnom se koriste fizičkom agresijom jer im stupanj kognitivnog razvoja nije dosegao razinu da mogu izgovoriti što ih muči. Takva agresija najčešće se javlja kad je djetetu poremećen životni ritam, oduzeta im je igračka ili su isprovocirani od strane svojih vršnjaka. Kasnije, kada su razvili govor do te razine da mogu tečno komunicirati, oni se u određenim situacijama koriste verbalnom agresijom i to češće djevojčice nego dječaci. Verbalna agresija je zlouporaba riječi prema drugima s ciljem nanošenje psihičke boli. Iako agresivnost može biti urođena, najčešće je potaknuta nekim izvanjskim događajima. Čimbenici rizika mogu biti mnogobrojni, najčešće se govori o genskim, odnosno obiteljskim i socioekonomskim čimbenicima. Iako agresivnost može biti urođena, najčešće je potaknuta nekim izvanjskim događajima, primjerice, alkoholizam u obitelji. Neki istraživači su pisali kako alkoholizam u obitelji utječe na razvoj dječje agresije, no kasnija istraživanja su dokazala kako ono nema direktan utjecaj na dijete i razvoj njegovog antisocijalnog ponašanja. Isto tako je i sa socioekonomskim statusom, gdje su istraživači dokazali kako je to prolazan utjecaj na dijete. Razumijevanje uzroka agresivnog ponašanja kod djece predškolske dobi ključno je za razvoj

metode prevencije i intervencije. Važno je uočiti znakove agresivnog ponašanja u ranim fazama i pružiti djeci potrebne alate i vještine za rješavanje problema i suočavanje s emocijama na konstruktivan način.

Agresivno ponašanje jedan je od većih problema s kojima se odgojitelji susreću u vrtiću. Agresivnim ponašanjem djeca nastoje privući pažnju odgojitelja, steći nadmoć nad vršnjacima, oduzeti neku igračku drugom djetetu i slično. Djeca najbolje uče igrajući se i po modelu. Ako vide u obitelji agresivno ponašanje oni će smatrati da je to prihvatljivo društveno ponašanje. Obitelj treba biti uzor djetetu kako bi ono razvijalo prihvatljive društvene norme jer ako vide neprihvatljivo ponašanje kod članova obitelji takvo ponašanje će primjenjivati u vrtiću. Uloga odgojitelja je da uvidi prve znake problema i pokuša pomoći djetetu i obitelji.

2. Razvoj govora

2.1. Prva faza (od rođenja do 8. tjedna)

Razvoj govora kod djece podijeljen je na četiri faze. Prva faza traje od djetetova rođenja do drugog mjeseca (Posokhova, 1999). Dijete još dok je u utrobi majke prepoznaje majčin glas. Istraživanja su pokazala kako dijete koje je staro svega tri dana razlikuju glas svoje majke od glasova drugih žena (Apel, Masterson, 2004).

U početku vokalne vještine koje dijete ima su plakanje i kričanje kao znak nelagode ili gladi. Djetetov krik trebao bi biti čist, glasan, uz kratki uzdah i duži izdah. U prvoj fazi ne dolazi do stvaranja prvih glasova već do stvaranja prvih senzomotoričkih živčanih veza koje su važne za razvoj govora. Dijete prvo uspostavlja kontrolu nad jačinom glasa, zatim visinom glasa te stječe kontrolu nad pokretima govornih organa u usnoj šupljini. Početkom drugog mjeseca djeca već počinju uspostavljati koncentraciju nad ljudskim govorom. Prvi socijalni osmijeh se javlja između 6. i 8. tjedna (Posokhova, 1999).

2.2. Druga faza (od 8. do 20. tjedna)

Druga faza govora razvija se od 2. do 5. mjeseca djetetova života. Tada dolazi do prvog osmijeha i gugutanja. Krik djeteta se također mijenja. Izraženiji je i drugačiji gdje dijete daje signale majci da mu je nelagodno, da je gladno, mokro ili da ga nešto boli (Posokhova, 1999). U razdoblju od tri do četiri mjeseca dijete će početi izgovarati samoglasnike kao i glasove *ku* i *gu*, što nazivamo *gugutanje* (Apel, Masterson, 2004). U četvrtom mjesecu života dijete usavršava razlikovanje u intonaciji govora odraslih. Dijete usavršava početno imitiranje te aktivno smijanje u emotivnoj komunikaciji s odraslima (Posokhova, 1999).

2.3. Treća faza (od 16-20. do 30. tjedna)

Prema Posokhova (1999) treća faza razvoja govora traje od 4-5. – 7,5. mjeseca. U tom razdoblju dojenčadi počinju izgovarati suglasnike poput *t* i *p* uz samoglasnike. Roditelji bi trebali uz njihove glasove reagirati istim zvukovima (Apel, Masterson, 2004). Ovaj period je važan jer se ostvaruje spajanje odvojenih glasova u glasovne sekvence prema kojima se kasnije gradi govor (Posokhova, 1999).

2.4. Četvrta faza (od 20-25. do 50. tjedna)

Četvrta faza razvoja govora traje od 5-7,5. – 12,5. mjeseca. U tom razdoblju dijete će izgovarati nizove suglasnika i samoglasnika. To su isti suglasnici i samoglasnici, najčešće *b*, *p*, *d*, *t*, *m*, *n*. Često se čuju zvukovi poput „tatatatata“ što po samom zvuku i izgovoru može asociirati na „tata“. Dijete još nije u fazi da bi izgovorilo svoju prvu riječ sa značenjem. Oko 8.-9. mjeseca dijete počinje spajati slogove te ih uz gestovnu imitaciju izgovara („pa-pa“ prilikom odlaska). Krajem prve godine života dijete može povezati ime s osobom ili naziv predmeta sa samim predmetom, odaziva se na svoje ime, na riječ „ne“, te na jednostavne naloge poput „daj mi loptu“. U ovoj fazi dijete je osjetljivo na usvajanje svih elemenata materinskog jezika (Posokhova, 1999).

2.5. Razvoj govora od prve do šeste godine

Kada je dijete izgovorilo svoju prvu riječ, razvoj govora se prati prema broju riječi kojim se dijete u budućnosti služi. Dijete u dobi od jedne godine vlada s nekoliko riječi, dvogodišnje dijete s oko 200 do 300 riječi, trogodišnje sa 1500 do 2000 riječi. Kod dvogodišnjeg djeteta govor se sastoji od riječi koje je dijete usvojilo od odraslih (imenice i glagoli). Krajem druge godine dolazi do povezivanja riječi i stvaranja prvih rečenica. Nakon navršene dvije godine, dječja rečenica se sastoji od dvije do tri riječi. U toj dobi oni više razumiju nego što mogu izraziti riječima te im je govor još uvijek nejasan (Posokhova, 1999).

Dječji rječnik postaje bogat, a izgovor glasova jasan i razumljiv u dobi od 2. do 6. godina. Dijete prolazi fazu dječjeg govora tj. *baby talk*. Takav govor se tolerira kod djece do 4-5,5 godine. Djetetova gramatika usvojena je u dobi od 4. – 6. godine kada je i upotrebljava u svom govoru. Tijekom vremena govor se još razvija, rječnik se bogati, složenije gramatičke strukture se usvajaju. Govor je temelj koji je u ranoj i predškolskoj dobi preteča čitanju i pisanju (Posokhova, 1999).

3. Jezik, govor i komunikacija

Za jezik možemo reći da je „sustav simbola i pravila kojima se ti simboli povezuju u veće cjeline, a govor je sredstvo kojim se jezične cjeline prenose, proizvodnja zvukova koji prenose jezične simbole“ (Hržica i Peretić, 2015: 11 prema Bouillet, 2019: 154). Jezik se ne mora prenositi samo govornim putem, već i pisanim, dodirnim, znakovnim i drugim kanalima (Kologarić Belić i sur., 2015 prema Bouillet, 2019: 154). U cjelini to čini komunikaciju koja ima neki komunikacijski cilj i dvosmjernu razmjenu informacija gdje se djeluje na socijalnu okolinu s ciljem skretanja pozornosti, pozdravljanja, dogovaranja, saznavanja, traženja i izvještavanja (Bouillet, 2019). Latinska riječ za komunikaciju je *communicare* što u prijevodu znači komunicirati. Proces komunikacije prolazi nekoliko faza, ali da bi proces započeo potrebno je razviti potrebu za komunikacijom (Rakušić, 2022). Komunikacijom s drugom osobom/osobama gradimo i održavamo socijalne odnose koji su urođeni u nama kao ljudskim bićima.

Bratanić (1993) prema Rakušić (2022) kažu kako se komunikacija mijenja i po načinu i po broju sudionika te da postoje nekoliko vrsta komunikacije:

1. Komunikacija između dvije osobe – ovo je najčešća vrsta komunikacije u kojoj sudjeluju dvije osobe, odvija se licem u lice.
2. Komunikacija u maloj grupi – ova vrsta komunikacije provodi se u skupinama od tri ili više osoba.
3. Organizirana komunikacija – komunikacija koja se odnosi na veći broj ljudi.
4. Javna komunikacija – komunikacija koja se provodi na javnim mjestima.
5. Komunikacija putem masovnih medija – za nju su potrebna sredstva koja javno informiraju ljude, primjerice TV, radio, internet i slično.

Prema Jurenc (2022) ljudska komunikacija se odvija na dvije razine, a to je verbalna i neverbalna komunikacija.

3.1. Verbalna i neverbalna komunikacija

Kognitivna teorija i bihevioristička teorija bave se razvojem djece. Zastupnici kognitivne teorije smatraju da je djetetu urođena sposobnost komuniciranja, a da djeca uče komunicirati, tvrde bihevioristi. Najlakši način na koji djeca uče komunicirati je uz pomoć operantnog uvjetovanja. Ako se dijete ponaša primjerno i pristojno komunicira bit će

nagrađeno, ali ako se ponaša nepristojno i neprimjereno se izražava bit će kažnjeno (Jurenc, 2021).

Prema Bouillet (2019) usklađenost govora, jezika i komunikacije upućuje nas na uredno govorni, jezični i komunikacijski razvoj, jer ako je jedan od tih sustava narušen može utjecati na kvalitetu ostalih sustava.

3.1.1. Verbalna komunikacija

Zrilić (2010) prema Večerin (2019) kaže kako je verbalna komunikacija ona komunikacija u kojoj se koriste riječi te se javlja u obliku govora, slušanja, čitanja i pisanja. Slušanje kao jedan od najvažnijih i najzastupljenijih oblika verbalne komunikacije obuhvaća 40% međusobnog komuniciranja, a govorenje oko 35% (Miljković i Rijavec, 1997 prema Večerin, 2019). Govor se karakterizira kao jednosmjernan proces, dok je razgovor dvosmjernan proces (Bašić i sur., 1994 prema Večerin, 2019). Verbalna aktivnost kao funkciju ima informiranje i prenošenje novosti iz okoline kao i o predmetima, stavovima, emocijama, mišljenjima (Bratanić, 1993 prema Večerin, 2019). Prilikom korištenja verbalne komunikacije i izražavanja misli i osjećaja, najčešće smo svjesni svojih postupaka. Korištenje neverbalne komunikacije u većini slučajeva je nesvjesno (Jurenc, 2021).

Tijekom verbalne komunikacije često može doći do nesporazuma u komunikaciji. Najčešće je to onda kada jedna strana nije dovoljno usmjerila pažnju na drugu stranu, slabije čuje ili je ne zanima razgovor. Često shvate pogrešno i donesu pogrešan zaključak. Žižak i sur. (2012) prema Matijević i sur. (2016) kažu da kako bi komunikacija bila djelotvorna nužno je slušati i promatrati, pažljivo raspoznavati neverbalne znakove kako bi olakšali razumijevanje poruke. Ali slušanje nadilazi točno primanje poruke i razumijevanje iste te je ono važno za izgradnju međuljudskih odnosa.

3.1.2. Neverbalna komunikacija

Knapp i Hall (2010) govore kako je neverbalna komunikacija ona komunikacija koja se postiže svim sredstvima koje nisu riječi. To mogu biti ekspresije lica, pokreti tijela, mimika, stil odijevanja kao i dodir, te su to svakodnevni znakovi pomoću kojih čovjek komunicira (Večerin, 2019).

Neverbalna komunikacija sastavni je dio ljudske komunikacije, tijekom prijenosa poruke (i do 70%) prenesemo neverbalnom komunikacijom. Ona može zamijeniti verbalnu komunikaciju, naprimjer palac okrenut prema gore sugovorniku daje signal da smo dobro. Neverbalna poruka uvećava značenje verbalne poruke. Primjerice, obuzela nas je ljutnja i kroz ljutnju vičemo, namrštenim licem pokazujemo količinu negativne energije koja nas je obuzela. Postoji mogućnost da se verbalna i neverbalna poruka ne poklapa po značenju. Riječima izgovaramo kako se dobro osjećamo, a naš izgled lica pokazuje suprotno (tugu) (Jurenec, 2021).

Prema Knapp i Hall (2010) neverbalna komunikacija, odnosno znakovi, glavni su pokazatelji emocija. Oni imaju presudnu ulogu u uspostavljanju socijalnih odnosa i dojmova. Istraživanje koje su proveli Nowick i suradnici došli su do informacija koje govore da djeca predškolske i školske dobi koji dobro dekodiraju lica, držanje, geste ili ton glasa popularnija i socijalno kompetentnija, smanjena im je mogućnost razvoja agresije, razvoja emocionalnih problema, manje su depresivna (Baum i Nowicki, 1998; Lancelot i Nowicki, 1997; Nowicki i Carton, 1997; Nowicki i Duke, 1994; Nowicki i Mitcherll, 1998 prema Knapp i Hall, 2010).

4. Agresivno ponašanje

„Agresivno ponašanje obuhvaća širok raspon specifičnih ponašanja kojima je zajedničko obilježje moguće nanošenje štete ili povrede drugim osobama ili stvarima te namjera da se nanese šteta“ (Bouillet i Uzelac, 2007: 214). Agresivno ponašanje može biti namjerno ili nenamjerno, te uzrokovano različitim čimbenicima.

Vanjske situacije ne dovode do agresije, već olakšavaju njezinu pojavu. Agresija je reakcija koja dovodi do oslobađanja agresivne energije koju u tijelu gradi agresivan instinkt. Pojedinaac koji u sebi gomila agresivan instinkt traži situaciju kako bi iz sebe izbacio agresiju. Neispoljavanje agresije, odnosno agresivne energije može ostaviti štetne posljedice za psihički život pojedinca (Žužul, 1989).

Kada gledamo s psihološke strane problematično ponašanje možemo podijeliti u dvije skupine sindroma; *eksternalizirajući* sindrom te *internalizirajući*. Razlika između ova dva sindroma je ta što eksternalizirajući pojam ima obilježje nekontroliranog ponašanja, dok internalizirajući sindrom opisuje prekomjerna kontrola ponašanja. Agresivno ponašanje spada u skupinu eksternalizirajućeg sindroma gdje ga opisuju neposluh, prkosno ponašanje, prijetnje, ali i fizički obračuni (Essau i Conradt, 2006). Jedan od najčešćih psihosocijalnih

problema kod djece predškolske dobi je agresija zbog koje se roditelji u 50% slučajeva obraćaju za pomoć stručnjacima (Hughes i Cavell, 1995; prema Žižak, 2005; prema Mikuljan, 2015).

Bouillet i Uzelac (2007) slažu se s brojnim istraživačima koji kažu da postoje tri vrste agresije: *psihološka, socijalna i fizička*.

Psihološka agresija odnosi se na sve vrste verbalnog maltretiranja, ponižavanja, iznuđivanja, društvenog odbacivanja i sl. (Rigby, 2000; Debarbieux, 2002 i dr. prema Bouillet i Uzelac, 2007). Fizička agresija odnosi se na sve oblike fizičkog uznemiravanja pojedinca ili skupine, nanošenja ozljeda ili materijalne štete. Ona može uključivati međusobno naguravanje, griženje, udaranje, uništavanje predmeta, čupanje kose ili odjeće. Socijalna agresivnost iako se ne smatra agresivnošću, može biti prilično neugodna kao fizička i psihička. Naziva se još i „odnosnom agresijom“ u kojoj dolazi do isključivanja djece iz grupe vršnjaka, narušavanje i prekidanje prijateljstva, širenje netočnih informacija (Matejaš, 2015).

Uz ovu podjelu agresije, ona se dijeli i na izravnu i neizravnu agresiju odnosno direktnu i prenesenu. Direktna agresija odvija se „licem u lice“ i ona je otvorenog tipa. Prenesena agresija ima štetne posljedice uzrokovane manipuliranjem (Žižak, 2005 prema Mikuljan, 2015). Agresija u sebi nosi namjeru, većinom neprijateljsku. Njezin cilj kao posljedicu nema samo tjelesno oštećenje, već i duševno. Najčešće je usmjerena na ljudsko biće, kao i na životinje ili neki objekt (Essau i Conradt, 2006).

Autori Essau i Conradt (2006) kažu kako agresivno ponašanje najčešće proizlazi iz bijesa, odnosno ljutnje. To je emocija koja se kod svakog čovjeka izražava na jedinstven način, a svi je doživljavaju. Kod djece ljutnja najčešće izađe na vidjelo kad ih vršnjaci vrijeđaju, kada su im povrijeđena prava od strane roditelja, nepravedno im je oduzeto ono što posjeduju i vole (najčešće igračke). Djeca rane i predškolske dobi tek savladavaju svoje društvene vještine poput dijeljenja s drugima i vještine poput dogovaranja. Najbolje uče jedni od drugih i to najčešće igrajući se (Carey, 2022). Samim time djeca se često služe verbalnom agresijom (neprirodne i ružne riječi, izrugivanje i sl.) (Slunjski, 2013).

Matošina Borbaš (2012: 10-12) prema Maričević Crljenko (2019: 10) iznosi faktore koji su potencijalni uzroci agresije:

1. Biološki faktori: najčešće genetika, hormoni, ozljede, neurotransmiteri

2. Psihički faktori: nedovoljna regulacija frustracija, iskrivljena percepcija okolnih događaja, nedovoljno empatičnosti, alkohol/droga
3. Socijalni faktori-uža obitelj:
 - Starost majke - majke koje su djecu dobile u ranoj dobi imaju veću šansu da će im djeca biti agresivna
 - Alkoholizam u obitelji - alkoholizam kod roditelja povezan je s pojavom agresije kod djece
 - Antisocijalno ponašanje i kriminalitet roditelja
 - Psihijatrijske bolesti roditelja - anksioznost, depresija i slično
 - Rastavljeni roditelji ili nesklad u obitelji
4. Socijalni faktori- obiteljski odnosi:
 - Manjak roditeljskog nadzora
 - Nedovoljna kompetentnost roditelja
 - Zanemarivanje i zlostavljanje
 - Roditeljski odgojni stilovi
 - Nedovoljna emocionalna potpora roditelja
5. Socijalni faktori- uža okolina:
 - Status u vršnjačkoj grupi
 - Odsutnost socijalne potpore
6. Socijalni faktor- šira okolina:
 - Nezaposlenost roditelja
 - Pretjerana zaposlenost roditelja

Pojam „agresija“ razlikuje se od pojma „agresivnosti“. Agresivnost je osobina ličnosti, koja potiče čovjeka na češću primjenu agresivnog ponašanja, dok je agresivno ponašanje potaknuto ljutnjom s kojom se ljudi ne znaju nositi, ne mogu je kontrolirati kao ni događanja oko sebe (Brajša, 1996 prema Večerin, 2019). Kod djece to može biti iznimno frustrirajuće jer im kognitivan stupanj razvoja nije dovoljno razvijen da bi se znali nositi s takvim stresnim situacijama. Frustracija može biti jedan od okidača koji izazivaju agresivno ponašanje (Žužul, 1989). No, agresivnost je svakako bitan čimbenik u dječjem razvoju i normalna pojava (Baron i Richardskon, 1994 prema Vasta, Haith, Miller, 2005).

4.1. Razvoj agresivnosti kod djece

Žužul (1989) govori kako za pojavu agresivnog ponašanja djeteta treba steći određen stupanj motorne, emocionalne i kognitivne zrelosti. Po njemu su djeca već doživjela taj stupanj i prije od jedne godine kada se njihove reakcije antisocijalnog ponašanja mogu smatrati agresivnim ponašanjem. Agresivnost kod djece se odvija u etapama. U prve dvije godine kod djece dolazi do ispada bijesa, a ne agresivnosti. Oko treće godine, dječja agresivnost je usmjerena uglavnom na otimanje igračke koju djeteta želi, a ne povreda drugih (Maccoby, 1980 prema Mikuljan, 2015). Prema Essau i Conradt (2006) mala djeca koja se nađu u ranim konfliktima sa svojim vršnjacima ili obitelji, uče socijalne vještine kako se boriti za svoja prava i rješavati konflikte u budućem socijalnom okruženju. Kako djeteta raste, tako se i uzroci agresije mijenjaju.

4.1.1. Dojenačka dob i dob puzanja

S obzirom na to da mala djeca nemaju dovoljno razvijenu kogniciju da bi na nekoga djelovali agresivno, u razdoblju između drugog i sedmog mjeseca javlja se reakcija bijesa (Sternberg i sur., 1983 prema Essau i Conradt, 2006). Tada djeca najviše zahtijevaju pažnju ili imaju potrebu za rutinskim i osnovnim potrebama za život, te dolazi do napadaja bijesa. Shaffer (1988) prema Žužul (1989) smatra kako se agresivno ponašanje javlja tek u dobi od 20-23. mjeseca jer djeca već tada imaju namjeru nanositi štetu drugima svojim postupcima. Dok ipak autori Essau i Conradt (2006) smatraju kako se agresivno ponašanje javlja krajem prve godine djetetova života i to kao instrumentalna agresivnost koja za posljedicu ima oduzimanje igračke drugom djetetu. S njihovom teorijom slažu se i autori Mussen, Conger, Kagan i Huston (1984); Žužul (1989).

4.1.2. Rano i srednje djetinjstvo

Prema istraživačima (Cummings i sur., 1989; Hartup, 1974 prema Essau i Conradt, 2006) u dječjoj dobi od tri i pol godine napadaji bijesa doživljavaju svoj vrhunac. Želja za uzvraćanjem udarca raste. Smanjivanje fizičke agresivnosti se smanjuje u dobi od treće do pete godine jer djeca već razvijaju samoregulaciju. Samim time raste verbalna agresija kod

djece. Rastom i razvojem djeteta dolazi do smanjenja fizičke agresivnosti (Essau i Conradt, 2006), ali i željom za odustajanjem od svađe (Hartup, 1974 prema Essau i Conradt, 2006).

Niti jednom roditelju nije lako priznati da je vidjelo kako njegovo dijete ima problem u ponašanju, te da se loše i destruktivno ponaša prema drugima. Agresivni oblici ponašanja se rijetko rješavaju sami od sebe, stoga je bolje suočiti se s problemom i obratiti se stručnjacima za pomoć (Rimac, 2022). Ako uočimo da dijete ima problem u ponašanju, prema autorima Rite i Johna Sommers-Flangan (2006) prema Rimac (2022) postoji pet različitih kategorija za promatranje simptoma ponašajnih problema:

1. Dijete svoju agresiju ispoljava na ljude i životinje, uvijek ono započinje svađu, nasilno se ponaša prema drugoj djeci, vrijeđa ih
2. Dijete s namjerom uništava vlastitu ili tuđu imovinu
3. Koristi se lažima kako bi se izvukao iz problema ili dobio nešto što želi
4. Krade stvari iz svog doma ili dućana, od druge djece ili odraslih osoba
5. Ne prati osnovna pravila koja vrijede za njega kao i za drugu djecu

Zanimljivost koju nam govore Sommers-Flangan (2006) prema Rimac (2022) je ta da agresivnoj djeci nedostaje empatije prema drugima, kao i stidljivoj djeci za koje bi mogli reći da su suprotnost od agresivne djece. Stidljiva djeca se bore sa unutarnjim strahovima koja ih toliko more da nemaju snage fokusirati se na osjećaje drugih. Kod agresivne djece mozak radi na način da su opterećeni s tim kako se drugi prema njima ponašaju loše, te oni moraju njima nanijeti neku vrstu zla.

4.2. Podtipovi agresivnosti

4.2.1. Otvoreni i prikriveni

Otvorena agresivnost odnosi se na fizičko nasilje, neprijateljske obračune i otvoreno maltretiranje drugih. Djeca otvorenog tipa agresije reaguju ranjivije i razdražljivije na situacije koje im nisu poznate i prijateljske. Takva djeca se najčešće klasificiraju kao borbena djeca (Essau i Conradt, 2006).

Djeca koja imaju prikriveni tip agresije često su neprihvaćena u društvu, nemaju razvijenu socijalnu vještinu, plašljiva su i sumnjičava te im je uskraćena obiteljska potpora (Loeber/Stouthamer-Loeber, 1998 prema Essau i Conradt, 2006). Prekriveni tip agresije

opisuje se kao potajno isplanirani događaji kao što su bježanja, krađe i sl. (Essau i Conradt, 2006).

4.2.2. Reaktivna i proaktivna agresija

Reaktivna agresija započinje kad na dijete ili odraslu osobu djeluje neki izvanjski događaj. Osobe koje imaju slabo razvijeno usmjeravanje ponašanja i samog svladavanja u kombinaciji s izvanjskim događajem dovodi do bijesa i impulzivnosti. Oni očekuju negativan ishod zbog loše obrade informacija te reaguju agresivno (Essau i Conradt, 2006). Schwarz i sur., (1998) prema Essau i Conradt (2006) kažu kako za razliku od proaktivne agresivnosti, reaktivna se javlja u ranijoj dobi. Uzrok su najčešće roditelji koji provode kažnjavanje i strogo discipliniranje, nefunkcionalna obitelj, fizičko zlostavljanje i sl.

Proaktivna agresija koristi se namjerno s nekim ciljem. Najčešće je to dominacija nad vršnjacima ili dobivanje željenog objekta. Takva djeca vjeruju da će njihov ishod biti pozitivan. Često su puna samopouzdanja i opuštena u takvim situacijama (Crick i Dodge, 1996 prema Essau i Conradt 2006).

4.2.3. Relacijska agresivnost

„Relacijskom agresivnošću nazivamo ponašanje koje šteti drugima zbog uništavanja veza, prijateljstava, pripadnosti skupini ili osjećaja prihvaćenosti, ili se takvim uništenjem prijeti“ (Crick, 1996 prema Essau i Conradt, 2006:19). Osoba s relacijskom agresivnošću čini sve kako bi neka druga osoba bila ponižena i izbačena iz društva. Djevojčice su te koje se više koriste relacijskom agresivnošću, a ona može utjecati na održavanje bliskih prijateljskih odnosa. Takva djeca su češće neprihvaćena u društvu, usamljena su i emocionalno neprilagođena, što kod njih izaziva agresiju i impulzivno ponašanje (Essau i Conradt, 2006).

4.2.4. Instrumentalna i neprijateljska agresivnost

Fleschbach (1970) prema Essau i Conradt (2006) kažu kako osobe koje se koriste instrumentalnom agresijom uživaju kada se njegove žrtve osjećaju loše i neugodno. Ona se smanjuje sa starošću osobe, ali neprijateljska agresija raste (Hartup, 1974 prema Essau i Conradt, 2006).

5. Čimbenici rizika

„Čimbenici rizika su uvjeti koji predisponiraju djecu i mlade na probleme ponašanja“ (Essau i Conradt, 2006: 120 str.). Oni su utjecaji ili situacije koje utječu na agresivno ponašanje kod djece i odraslih. Postoji nekoliko čimbenika rizika:

5.1. Obiteljski i genski čimbenici

Essau i Merings (1999) prema Essau i Conradt (2006) kažu kako se agresivno ponašanje, odnosno antisocijalno ponašanje prenosi genskim nasljeđem. Djeca koju su roditelji dobili u ranoj dobi, neki psihički problemi roditelja i odnos između djeteta i roditelja mogu znatno utjecati na razvoj agresije. Istraživanje koje su proveli Moffita i suradnici (1996) pokazalo je da majke koje su djecu dobile u dobi od manje od 18 godina imaju veći rizik za razvoj agresivnog ponašanja. Majke tinejdžerice često se nađu u situaciji da ostanu samohrani roditelj, nižeg socioekonomskog statusa te depresije. Takva situacija utječe na „odgojne sposobnosti majke i povećavaju vjerojatnost da će dijete razviti antisocijalno ponašanje“ (Essau i Conradt, 2006: 121 str).

Na razvoj agresivnog ponašanja kod djece uvelike utjecaj imaju i roditelji koji se odaju alkoholu, nalaze se u depresiji ili se ne ponašaju u skladu s pravilima. Istraživanja su pokazala kako dijete koje se nalazi u obitelji alkoholičara ima veće vjerojatnosti da će razviti antisocijalno ponašanje (Merikangas i sur., 1998 prema Essau i Conradt, 2006), što istraživanja koja su se kasnije provela nisu pronašli povezanost (Hill i Hruska, 1992 prema Essau i Conradt, 2006). Essau i Conradt (2006) kažu kako alkoholizam u obitelji djeluje neizravno na dijete. Dijete koje se nalazi u takvom okruženju svjedoči neprimjerenom ponašanju (svađe, fizičko nasilje) od jednog ili oba roditelja, usmjereno na jednog od partnera ili na dijete. Takve situacije kod djece ostavljaju trajna oštećenja.

Istraživanja su pokazala da djeca čiji se roditelji bore s depresijom imaju tri puta veću sklonost za razvoj agresivnog ponašanja od djece čiji roditelji nisu depresivni (Warner i sur., 1999 prema Essau i Conradt, 2006). Za razvoj agresivnog ponašanja kod djece ulogu imaju i roditelji koji nisu dovoljno usmjereni na dijete (Loeber i Stouthamer-Loeber, 1986). Jedan od

čimbenika rizika je i veza između djeteta i roditelja. Ako dijete ima lošu emocionalnu povezanost s roditeljem i ako mu roditelj ne može ispuniti emocionalne i tjelesne potrebe djeteta, dijete je u riziku od razvoja psihičkih poremećaja i socijalno je ugroženo (Essau i Conradt, 2006). Žužul (1989) kao jednu od karakteristika koje su specifične za odnos između djeteta i roditelja iznosi fizičko kažnjavanje koje roditelj primjenjuje na dijete. Roditeljsko fizičko kažnjavanje djeteta uzročno djeluje na razvoj agresivnosti.

Vasta i sur. (2005) kažu kako postoje četiri različita stila roditeljstva, te je prema njima dokazano da dovode do različitih ishoda kod djece:

- Autoritativni roditelji – ovo je najpozitivniji roditeljski stil. Djeca dobivaju od roditelja dovoljno ljubavi i pažnje, ali su i postavljane granice kojih se djeca moraju držati. Takva djeca su samouvjerena i imaju odlične životne uspjehe.
- Autoritarni roditelji – ovakvi roditelji vrše na dijete veliki pritisak svojim nadzorom, ali zauzvrat ne daju potrebnu toplinu djetetu. Svoje zahtjeve ispunjavaju kaznama, prijetnjama i vikanjem. Takva djeca su najčešće problematičnog ponašanja, agresivna su te se lako uzrujavaju.
- Popustljivi roditelji - ovi roditelji su prepuni ljubavi, imaju empatije i zadovoljavaju dječje emocionalne potrebe, ali nemaju nikakvu kontrolu nad djecom. Nastoje što više ohrabrivati i poticati dijete, ali u njihovom odgoju nema nikakve strukture i predvidivosti. Takva djeca su često ishitrena, nezrela i impulzivna.
- Ravnodušni roditelji – ovakvi roditelji djetetu pružaju malo topline i podrške, ali malo i ograničavaju. Takva djeca su često neposlušna i zahtjevna.

5.2. Socijalna kognicija

Kada se dijete počne družiti s drugom djecom, vršnjaci imaju značajan utjecaj na razvoj agresije. Ako je društvo sklono agresivnom ponašanju i samo dijete će se ponašati kako i grupa. Dječji vrtići s jedne strane djecu uče ispoljavati agresiju, a s druge spriječiti razvoj agresije. Ne samo na razvoj agresivnog ponašanja, vrtići djeluju i na razvoj drugih socijalnih ponašanja koja mogu biti i pozitivna (Žužul, 1989).

Dodge i Frame (1982) prema Essau i Conradt (2006) istraživanjem su pokazala da su djeca s agresivnim ponašanjem u socijalnim istraživanjima sklona usmjeriti svoju pažnju na ono što oni smatraju prijetećim. Takva djeca često u korelaciji s drugom djecom vide prijetnju ili provokaciju, čak i kada je ponašanje i namjera dobronamjerna (Crick i Dodge, 1996 prema

Essau i Conradt, 2006). Također, oni i svoja ponašanja često opažaju pogrešnima. Skloni su umanjiti vlastito štetno ponašanje, isto koliko ga precijeniti da su svojim ponašanjem dobili pozitivne posljedice (Essau i Conradt, 2006).

5.3. Socioekonomski status

Iako nema direktan utjecaj na razvoj agresivnog ponašanja, uvelike povećava rizik razvoja samoga antisocijalnog ponašanja. Istraživanje Loebera i sur. (1995) prema Essau i Conradt (2006) loša socioekonomska situacija imala je utjecaj na skoro 60% djece koja su opisana sa lošim ponašanjem. No, Lahey i kolege (1995) prema Essau i Conradt (2006) navode kako je socioekonomski status samo popratna stvar kod drugih čimbenika u razvoju neprimjerenog ponašanja. Nizak socioekonomski status reflektira se i kod roditelja i kod djece, nedovoljno sredstava ograničava roditelje u njihovom odgoju. Tako dolazi do brojnih svađa, nasilja, emocionalnih i psihičkih problema, lošeg utjecaja na djecu.

5.4. Interpersonalni utjecaji

Utjecaj na dijete imaju i skupine vršnjaka, kako su utvrdili istraživači Fergusson i Horwood (1996) prema Essau i Conradt (2006) kršenje pravila i antisocijalna ponašanja u skupini reflektiraju se na pojedinca. Ako je neko dijete počinilo nešto što se kosi s pravilima prosocijalnih vršnjaka, oni će ga izopćiti iz društva, ali ga mogu prihvatiti druge skupine vršnjaka čije ponašanje nije tako prihvatljivo. Tako dolazi do razvoja problema socijalnog ophođenja djeteta. Neprihvaćena djeca imaju veliku tendenciju razvoja antisocijalnog ponašanja. U razvoj takvih ponašanja spadaju i loši uspjeh u školi ili nedovoljan nadzor roditelja (Dishion i sur. prema Essau i Conradt, 2006).

5.5. Čimbenici temperamenta

Temperament djeteta može se uvidjeti još u ranoj dječjoj dobi i on ostaje trajan tijekom cijelog života. Thomas i Chess (1977) prema Essau i Conradt (2006) razlikuju tri tipa temperamenta:

- „Jednostavan temperament“ imaju bebe koji imaju točno vrijeme hranjenja i spavanja, uvijek su vesele i brzo se prilagođavaju novonastalim situacijama.
- „Faza zagrijavanja“ kod djece znači da imaju predvidljiv ritam hranjenja i spavanja. Na nove situacije reagiraju oprezno, ali se prilagođavaju svojim tempom kasnije.

- Za djecu koja imaju „težak temperament“ možemo reći da su često nemirna, nemaju dugoročnu pažnju, emocionalno su labilna. Djeca koja su pokazivala težak temperament u ranijoj dobi, u kasnijoj dobi su imali problema u ponašanju (Olson i sur. 2000 prema Essau i Conradt, 2006).

Djeca koja imaju težak temperament možda će se teže disciplinirati. Oni mogu postati metom problematičnih odgojnih mjera roditelja zato što se ne mogu umiriti (Caspi i sur., 1990 prema Essau i Conradt, 2006). Agresivnost se s pouzdanošću može prognozirati onda kada uz djetetov težak temperament postoje i obiteljska disfunkcionalnost, problemi u braku, nepodržavajuća okolina i slično (Maziade i sur., 1990 prema Essau i Conradt, 2006).

5.6. Masovni mediji

U novije vrijeme za agresivno ponašanje se sve češće krive mediji. Zbog količine vremena provedene na računalima ili pred televizorom i zbog njihovih sadržaja (Bilić, 2010). Istraživanja koja su provedena pokazala su da djeca oponašaju nasilne postupke kojima su svjedočili na televiziji. Istina je da nasilje potiče agresivnost, ali i da agresori često biraju gledati nasilne programe. Djeca usvajaju društvene vrijednosti, stavove i norme kroz interakciju s drugima čimbenicima socijalizacije, a televizija i računalo su jedni od njih (Bilić, 2010). Sigman (2010) prema Maričević Crljenko (2019) govori kako djeca koja u dobi od četiri godine provode mnogo vremena pred televizijom povezuje se s tim da će ista ta djeca u dobi od šeste do jedanaeste godine razviti nasilno ponašanje. On smatra da treba ograničiti vrijeme pred televizorom u ranim godinama djetetova razvoja kako bi se smanjio rizik za razvojem nasilnog ponašanja. Uz televiziju i njezino nasilje istraživači procjenjuju utjecaj video igara i računalnih igrica jer djeca u njima nisu samo pasivni promatrači već i aktivni sudionici - oni određuju ponašanje lika u igrici koji nanosi štetu drugima. Igre su koncipirane na način da se nagrađuje takav postupak ubijanja ili ranjavanja drugih likova. Poruke koje te igrice nose su da ako ubijemo protivnika bez milosti, skupljamo bodove i pobjeđujemo (Goldenstein, 2001 prema Bilić, 2010). Osim što stvaraju rizik za razvoj agresivnosti, igrice utječu i na društveni život pojedinca jer u njima izgube pojam realnosti i stvarnog života i događaja (Bilić, Gjučić, Kirinić, 2010 prema Maričević Crljenko, 2019).

6. Verbalna agresija djece rane i predškolske dobi

Kako se dijete razvija, tako se razvija i njegova sposobnost za verbalno izražavanje agresivnosti. Što su djeca starija, agresivni ispadi poprimaju oblik neprijateljskog ponašanja. Cilj je najčešće nanošenje štete drugima (Matejaš, 2015). Verbalno nasilje možemo definirati kao zlonamjernu uporabu riječi u svrhu nanošenja boli i povrede drugom djetetu (Marinčević Crljenko, 2019). Starija djeca su sposobna razlikovati namjerno nanесenu štetu od one koja je slučajno prouzročena (Matejaš, 2015).

Kako je agresivno ponašanje sinonim nasilnog ponašanja, možemo reći da je verbalna agresija najrašireniji oblik nasilja među djecom i mladima. Mnogi misle da to nije nasilje jer se nije odvila fizička agresija, ali verbalna agresija poprilično utječe na psihičko zdravlje osobe (Marinčević Crljenko, 2019). Popadić (2009) prema Marinčević Crljenko (2019) vrijeđanje smatra kao osnovni oblik verbalnog nasilja. To su postupci koji ponižavaju, obespravljaju, ponižavaju, osramoćuju, šire lažne informacije i/ili izbacuju svog vršnjaka iz društva. U oblike verbalne agresije također spadaju i sramoćenje, ismijavanje na temelju nečijeg izgleda ili uspjeha/neuspjeha, deranje, nazivanje pogrđnim imenima, psovanje, davanje neprimjerenih nadimaka i kritiziranje. Također pod verbalnu agresiju, odnosno nasilje spadaju i prijetnje fizičkom agresijom koja se ne mora ostvariti.

Istraživanja su pokazala da su kod djece predškolske i mlađe školske dobi uzroci agresivnog ponašanja povezani s postupcima unutar obitelji. Ako se dijete rano nauči neprihvatljivo ponašati, najčešće se takvo ponašanje nastavlja iza osme godine života i ne mijenja se. Razlika u agresivnom ponašanju između djevojčica i dječaka uočava se već u drugoj godini života. Dječaci svoju agresiju više usmjeravaju na fizički obračun, a djevojčice se usmjeravaju na verbalnu agresiju i to češće u školskoj dobi (Macanović, 2017). Vrijeđanje drugih i ponižavanje mogu nositi jednake, ako ne i puno gore posljedice od fizičke kazne, kako nas upozoravaju stručnjaci (Bašić, Žižak i Koller-Trbovič, 1998 prema Macanović, 2017).

7. Uloga obitelji i odgojitelja

Haug-Schnabel (1997) prema Mikuljan (2015) kaže da djeca odgojiteljima šalju signale agresivnim ponašanjem koje one trebaju prepoznati i pravodobno reagirati. Agresivnost se javlja od rane dobi kod djece te je najčešći problem u vrtiću. Najčešće je to borba oko moći ili za neki predmet, tuča, udaranje, čupanje za kosu, vrijeđanje, psovanje, izrugivanje i slično. Dijete agresivno ponašanje vidi kod druge djece ili u obitelji, te kako uče po modelu, smatraju da je to ispravno ponašanje.

Agresivna djeca imaju drugačije kognitivne procese od neagresivne djece, te usmjeravanjem na njih možemo pokušati smanjiti agresiju (Gibbs, 1991 prema Vasta i sur., 2005). Jedna od takvih metoda može biti usmjerena na emocije. Agresija je popraćena ljutnjom, a istraživanja na odraslima pokazuju da se agresija može smanjiti ako se zamjeni neusporedivom reakcijom – empatijom (Baron, 1983 prema Vasta i sur., 2005). Tako se i odnosi na dijete, ako je dijete izvršilo bilo kakav oblik agresije na drugo dijete možemo mu pokušati ukazati na emocije drugog djeteta, odnosno promatranje stvari s drugog gledišta. Istraživanja su pokazala da se smanjila učestalost agresije i sukoba među djecom (Feshbach i Feshbach, 1982., Gibbs, 1987 prema Vasta i sur., 2005). Drugi pristup je tehnika rješavanja problema. Kod djece to počinje u laboratorijskim uvjetima. Dakle, može im se ispričati priča u kojoj se glavni lik susreće s nastalim sukobom, a zatim im pokušamo objasniti da prvo razmisle o nekoliko mogućnosti rješavanja problema te što je to konstruktivno rješavanje problema. Postupno će ulaziti u takav odnos rješavanje problema koje će kasnije primjenjivati i u stvarnom životu (Lochman i sur., 1984., Shure, 1989 prema Vasta i sur., 2005).

Djeca najbolje uče na primjeru modela. Kako odrasli govore i kako se ponašaju, tako rade i djeca (Jurenec, 2021). Obitelj ima veliki utjecaj na razvoj djetetova govora jer je obitelj okolina u kojoj dijete provodi najviše vremena od najranije dobi. Obiteljska komunikacija treba biti otvorena, gdje dijete može iznijeti svoje mišljenje, želje i stavove te otvoreno pričati o osjećajima.

U odgojnoj skupini važno je djetetu ponuditi aktivnosti kojima se može poticati dječju socijalizaciju, emocionalni razvoj te spoznajni razvoj. Tim aktivnostima potičemo kod djeteta osjećaj pripadanja, sigurnosti, prihvaćenosti. Stvara se ugodna okolina, toplog i ugodnog ozračja. Da bi prevenirali agresivnost kod djece trebamo mu pomoći da razvija bolju sliku o sebi, nauči kako imenovati emocije i osjećaje, razvijati empatiju, poticati ono u čemu je

dobro, razvijati samostalnost, samopoštovanje i poštovanje prema drugima. No, kako odgojitelj nastoji pomoći tom djetetu u razvoju socijalnih vještina, tako bi trebao odgojnu skupinu učiti toleranciji, poštovanju tuđih potreba, prihvaćanju različitosti drugih, kompromisu i konstruktivnom rješavanju problema (Matejaš, 2015). Dijete ponekad neće shvatiti kako je agresija nepoželjni ponašanje. Važno je da mu objasnimo kako se druga djeca ne osjećaju ugodno u njegovoj okolini ako se tako ponaša i da se zbog toga ne žele igrati s njim, ali fizička kazna nikako nije rješenje (Macanović, 2017).

Odgojitelji imaju važnu ulogu u promicanju socijalnog razvoja kod djece. Socijalne vještine najbolje se uče u međusobnim odnosima sa vršnjacima. Djeca najbolje uče onda kada su direktno uključena u neku situaciju. Dijete bolje usvaja i primjenjuje nove spoznaje onda kada je aktivni sudionik. Odgojitelj bi trebao djetetu individualno pristupiti u emocionalnom, nježnom i prijateljskom kontekstu, jer time povećava djetetovu volju i sposobnost da posluša i reagira na prijedloge (Katz & McClellan, 1997).

8. Zaključak

Predškolsko dijete prolazi kroz brojne razvojne faze koja uključuju različita područja razvoja: kognitivni razvoj, motorički razvoj, socio-emocionalni razvoj i razvoj govora. Da bi uopće došlo do verbalne agresije kod djeteta ono mora proći fazu razvoja govora. Agresija je jedan od većih i češćih problema s kojim ćemo se kao odgojitelji susretati. Agresivno ponašanje kod djece, ali i odraslih, je kompleksan pojam koji još uvijek nije u cijelosti istražen. Možemo se složiti kako je agresivnost uvjetovana raznim čimbenicima, ali sve u cilju jednoga - postizanje i ostvarivanje želje i zamisli agresora. Djeca su u današnje vrijeme izložena različitim sadržajima na TV-u, internetu i video igricama. No, nisu oni jedini čimbenici koji utječu na razvoj agresivnosti. To može biti genetski naslijeđeno, obiteljsko okruženje, skupina vršnjaka ili neki izvanjski događaji. Kao odgojitelji trebali bismo pomno pratiti svako dijete u vrtićkoj skupini u svrhu uočavanja potencijalnog rizika. S obzirom da je struka takva da se moramo znati nositi sa svakojakim problemima, važno znati kako reagirati u slučaju agresivnog ponašanja u vrtićkoj skupini. Dječje emocije su snažne te im moramo pomoći da ih nauče imenovati i nositi se s njima. Djecu ne smijemo kažnjavati, već im trebamo pomoći da shvate što se dogodilo i da se neka pravila koja su propisana trebaju pratiti. Na primjer, dijete koje je udarilo vršnjaka i otelo mu igračku, ne stavljamo u kaznu već mu ukazujemo na osjećaje drugog djeteta (razvijanje empatije) te načine kako riješiti problem da obje strane budu zadovoljene. Također, treba mu ukazati kako ne može uvijek dobiti ono što želi. Uloga odgojitelja, suradnja stručnih službi kao i suradnja roditelja ključna je za uspjeh. Važno je da uvažavamo dječje emocije, potičemo samostalnost, razvoj samokontrole, uspostavljamo jasne granice, potičemo pozitivno ponašanje i osiguravamo podržavajuću okolinu koja je esencijalna za optimalan razvoj djeteta rane i predškolske dobi.

9. Literatura

1. Apel, K.; Masterson, J. J. (2004). *Jezik i govor od rođenja do šeste godine*. Od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti-potpuni vodič za roditelje i odgojitelje. Zagreb: Ostvarenje.
2. Bouillet, D., Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga
3. Bouillet, D. (2019) *Inkluzivno obrazovanje, odabrane teme*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet (154- 160)
4. Carey, T. (2022) *Što misli moje dijete? : praktična dječja psihologija za suvremene roditelje od 2. do 7. godine*. Zagreb: Znanje
5. Essau C., Conradt J. (2006). *Agresivnost u djece i mladeži*. Jastrebarsko: Naklada Slap
6. G. Katz, L., E. McClellan, D. (1997). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa
7. Knapp, M.L., Hall, J.A. (2010). *Neverbalna komunikacija u ljudskoj interakciji*. Jastrebarsko: Naklada Slap
8. Matijević, M., Bilić, V., Opić, S. (2016). *Pedagogija za učitelje i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Posokhova, I. (2008). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece: priručnik za roditelje*. Buševac: Ostvarenje
10. Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da upozna svoje emocije (i nauči njima upravljati)*. Zagreb: Element.
11. Vasta, R., Haith, M. M. i Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija: moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
12. Žužul, M. (1989). *Agresivno ponašanje: psihologijska analiza*. Radna zajednica Republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske.

Internetski izvori

1. Bilić, V. (2010). *Povezanost medijskog nasilja s agresivnim ponašanjem prema vršnjacima*. *Odgojne znanosti*, 12 (2 (20)), 263-281
<https://hrcak.srce.hr/file/101911>
2. Jurenec, K. (2021) *Verbalna i neverbalna komunikacija u nastavi*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet
<https://zir.nsk.hr/islandora/object/ufzg%3A2492/datastream/PDF/view>

3. Macanović, N. (2017). *Socijalno neprilagođeno ponašanje djece predškolske dobi*.
Stručni rad.
<file:///E:/Download/5720-Article%20Text-11831-1-10-20190411.pdf>
4. Maričević Crljenko, K. (2019). *Obilježja i oblici nasilja među djecom i mladima*.
Diplomski rad. Rijeka. Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
file:///E:/Download/maricevic_crljenko_diplomski_rad.pdf
5. Matejaš, S. (2015). *Agresivnost kod djece predškolske dobi*. Diplomski rad. Zagreb:
Filozofski fakultet
<https://repositorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A78/datastream/PDF/view>
6. Mikuljan, M. (2015). *Agresivnost u predškolskoj dobi*. Diplomski rad. Zagreb.
Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet
<https://zir.nsk.hr/islandora/object/ufzg%3A84/datastream/PDF/view>
7. Rakušić, I. (2022). *Značaj verbalne i neverbalne komunikacije u prodaji*.
Specijalistički diplomski stručni. Sveučilište u Požegi
file:///E:/Download/znacaj_verbalne_i_neverbalne_komunikacije_u_prodaji_.pdf
8. Rimac, A. (2022). *Ekspresivne tehnike u radu s djecom predškolske dobi koja manifestiraju probleme u ponašanju*. Diplomski rad. Split. Sveučilište u Splitu,
Filozofski fakultet
<https://repositorij.ffst.unist.hr/islandora/object/ffst%3A3938/datastream/PDF/view>
9. Večerin, T. (2019) *Agresivnost u komunikaciji*. Diplomski rad. Varaždin: Sveučilište
Sjever
file:///E:/Download/agresivnost_u_komunikaciji_vecerin.pdf

Sažetak

Razvojem dječjeg govora dolazi i do razvoja verbalne agresije koju svako dijete iskuša u jednom periodu svog života. Agresivno ponašanje kod djece jedan je od najčešćih problema s kojima se nose roditelji i struka. Kod djece ona je normalan dio rasta i razvoja. Agresija može biti urođena ili potaknuta nekim vanjskim (životnim) čimbenicima. Najčešće je potaknuta nekim vanjskim čimbenicima koji u čovjeku stvaraju bijes, a agresivnost se odnosi na osobinu ličnosti čovjeka. Ona kao takva najčešće ima nekakav cilj kod agresora. Kod djece predškolske dobi to je uglavnom dobitak neke materijalne stvari ili dominacija nad vršnjacima. Veliki utjecaj ima genetsko nasljeđe, vršnjačke skupine kao i masovni mediji kojima su djeca u današnje vrijeme sve više okružena. Uočavanje ranih znakova agresivnog ponašanja i pravovremeno djelovanje može pozitivno utjecati na razvoj emocionalnog djetetovog stanja.

Ključne riječi: problematično ponašanje, posljedice, čimbenici

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja MIHAELA POLJAK, kao pristupnik/pristupnica za
stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce
RAHOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA, izjavljujem da je ovaj završni
rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim
istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene
bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan
na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne
krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog
rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj,
znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 5 srpnja 2013

Potpis

Poljak

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada

(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica:

MIHAELA POLJAK

Naslov rada:

VERBALNA AGRESIJA DJECE RANE I
PREDŠKOLSKE DOBI

Znanstveno područje i polje:

DRUŠTVENI RADovi, PEDAGOGIJA

Vrsta rada:

ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

SONJA KOVAČEVIĆ, prof. dr. sc.

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

MARIJA BRADČIĆ, dr. sc.

JOŠKO BARBIĆ, mr. sc.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 5 srpnja 2023

Potpis studenta/studentice:

Poljak

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.